

Lapsiystävällinen oikeudenkäyttö – lasten ja ammattilaisten näkemyksiä ja kokemuksia

Tiivistelmä

Euroopan unionin perusoikeuskirjassa vahvistetaan oikeuksia, joilla on erityinen merkitys lasten oikeuksien toteutumisessa oikeudenkäyntimenettelyn aikana. Tärkeimpiä niistä ovat oikeus ihmisarvoon (1 artikla), kidutuksen sekä epäinhimillisen tai halventavan rangaistuksen ja kohtelun kielto (4 artikla), oikeus vapauteen ja turvallisuuteen (6 artikla), oikeus yksityis- ja perhe-elämän kunnioittamiseen (7 artikla), oikeus henkilötietojen suojaan (8 artikla), syrjintäkielto (21 artikla), lapsen oikeudet (24 artikla) ja oikeus tehokkaisiin oikeussuojakeinoihin (47 artikla).

Lasten tosiasiallinen osallistuminen oikeudenkäyntimenettelyyn on erittäin tärkeää oikeuden toiminnan parantamisen kannalta. Eurooppalaisissa ja kansainvälisissä ihmisoikeusasiakirjoissa tunnustetaan lasten osallistumisen tärkeys. Niissä veloitetaan Euroopan unionin (EU) jäsenvaltiot varmistamaan, että lapsen etu otetaan ensisijaisesti huomioon kaikissa lasta koskevista toiminnoista. Siitä huolimatta lasten kohtelu EU:n oikeusjärjestelmissä herättää edelleen huolta.

Euroopan komissio on tukenut toimia, joilla pyritään parantamaan oikeudenkäytön lapsiystävällisyyttä monin tavoin. Se asetti etusijalle lapsen oikeuksia koskevan EU:n toimintasuunnitelman (2011–2014), jossa on erilaisia ehdotuksia erityistakeiden vahvistamisesta menettelyissä, asiaankuuluvasta

lainsäädännön ja politiikan tutkimuksesta 28 jäsenvaltion EU:ssa ja EU:n jäsenvaltioiden tukemisesta suojelun tehostamisessa. Euroopan unionin perusoikeusviraston (FRA) vuoden 2015 lapsiystävällistä oikeudenkäyttöä koskevan raportin jälkeen komissio julkaisi selvityksen Policy brief on children's involvement in criminal, civil and administrative judicial proceedings in the 28 EU Member States. Lisäksi komissio sitoutui julkaisemaan Euroopan neuvoston vuonna 2010 antamat lapsiystävällisen oikeudenkäytön suuntaviivat, joilla edistetään lasten oikeutta tulla kuulluksi ja saada tietoa, lasten oikeutta puolustukseen ja suojeluun syrjinnältä sekä lapsen etua.

FRA keräsi ja analysoi yhdessä Euroopan komission kanssa tietoja, jotta voitaisiin määrittää, miten hyvin nämä oikeudet toteutuvat käytännössä. Tämä toteutettiin haastatteleamalla oikeudenkäyntimenettelyihin osallistuneita ammattilaisia ja lapsia. FRA:n ensimmäisessä tutkimusraportissa vuonna 2015 keskityttiin ammattilaisten näkökulmaan.

Tässä yhteenvedossa esitellään toisen raportin keskeiset havainnot. Raportissa keskitytään lasten näkökulmaan ja käydään läpi lasten mielipiteitä tekijöistä, jotka estävät lasten täysimääräistä osallistumista, sekä toimista, joilla näitä esteitä voidaan poistaa. Toisessa raportissa korostetaan ensimmäisen raportin tavoin, että paljon on vielä tehtävää, jotta oikeus EU:ssa olisi aidosti lapsiystävällistä.

Tietojen keruu ja niiden kattavuus

Euroopan komission lapsen oikeuksia koskevassa EU:n toimintasuunnitelmassa todetaan, että luotettavan ja vertailukelpoisen tiedon puute on esteenä näyttöön perustuvan päätöksenteon kehittämiseksi ja toteuttamiselle. Tiedon puutteen korjaamiseksi Euroopan komissio ja FRA ovat kartoittaneet alalla tehtyä työtä. Koordinoitu ja järjestelmällinen tietojen keruu pitää sisällään lapsen oikeuksia kuvaavat indikaattorit, jotka FRA laati vuonna 2010 ja joita se kehitti edelleen vuonna 2012 perheoikeuden osalta. Näissä indikaattoreissa noudatetaan oikeuksiin perustuvaa mallia, jonka Yhdistyneiden kansakuntien (YK) ihmisoikeusvaltuutettu on laatinut ja jolla mitataan

- velvollisen sitoumuksia (rakenteelliset indikaattorit)
- vaatimusten täyttämiseksi toteutettavia toimia (prosessi-indikaattorit)
- tuloksia (tulosindikaattorit).

FRA teki myös haastatteluihin perustuvan kenttätutkimuksen seuraavissa kymmenessä EU:n jäsenvaltiossa, jotka valittiin oikeusjärjestelmien monimuotoisuuden ja lasten osallistumista oikeudenkäyntimenettelyihin koskevien erilaisten käytäntöjen perusteella: Bulgaria, Espanja, Kroatia, Puola, Ranska, Romania, Saksa, Suomi, Viro ja Yhdistynyt kuningaskunta.

FRA:n työn ensimmäisessä osassa, joka esiteltiin pääraportissa ja tiivistelmässä, keskityttiin ammattilaisten näkemyksiin. Raportti *Child-friendly justice: perspectives and experiences of professionals on children's participation in civil and criminal judicial proceedings in 10 EU Member States* perustui vastauksiin, jotka saatiin 570 tuomarilta, syyttäjältä, asianajajalta, tuomioistuimen työntekijältä, psykologilta, sosiaalityöntekijältä ja poliisivirkailijalta, jotka ovat päivittäin tekemisissä rikos- ja siviilioikeudellisissa menettelyissä osallisina olevien lasten kanssa.

Toisessa osassa keskitytään lasten näkökulmaan. Se perustuu vastauksiin, jotka saatiin 392 lapselta, jotka osallistuivat menettelyihin uhreina, todistajina tai muina osapuolina lähinnä seksuaalista hyväksikäyttöä, perheväkivaltaa, heitteillepanoa ja huoltajuutta koskevissa tapauksissa. Tutkimukseen ei osallistunut lapsia, jotka olivat epäiltynä tai syytettynä rikosoikeudellisissa menettelyissä.

Tämän työn avulla prosessi- ja tulosindikaattoreita täydennettiin niiden kvalitatiivisten tietojen perusteella, joita saatiin yhdeksästä tutkitusta kymmenestä EU:n jäsenvaltiosta. Tässä tiivistelmässä esitetyt FRA:n näkemykset perustuvat ammattilaisten ja lasten haastattelujen yhdistettyyn analyysiin.

Tämä tutkimus on osa FRA:n laajempaa työtä, joka koskee keskeistä aihealuetta eli lasten oikeuksia. Työ määrittää FRA:n monivuotisessa puiteohjelmassa, ja se kuvastaa lasten oikeuksien indikaattoreiden kehitystä ja tiedonkeruuta lasten erityisen haavoittuvasta tilanteesta, kuten ihmiskaupan uhriksi joutuneista lapsista, vanhemmistaan eroon joutuneista turvapaikkaa hakevista lapsista, lapsuudessa väkivaltaa kokeneista naisista ja vammaisiin lapsiin kohdistuvasta väkivallasta. Se liittyy myös FRA:n oikeussuojakeinojen saatavuutta ja uhrien tukemista koskevaan työhön.

Euroopan komissio on kerännyt myös lasten osallistumista rikos-, siviili- tai hallinto-oikeudellisiin menettelyihin koskevia tilastotietoja ja muita tietoja kaikista niistä EU:n jäsenvaltioista, joista tällaisia tietoja on saatavilla. Tiedot kattavat 1. päivästä kesäkuuta 2012 lähtien lasten kohteluun vaikuttavan lainsäädännön ja käytännöt. Vuonna 2015 julkaistiin havaintoja koskeva selvitys, joka sisälsi jäsenvaltioiden suosituksia.

Keskeiset havainnot ja tutkimustuloksiin perustuvat neuvot

Oikeudenkäyntimenettelyiden lapsiystävällisyyttä lisäävien erityistoimenpiteiden käyttöönotto parantaa sitä, että oikeussuojakeinot ovat lasten saatavissa ja lasten tosiasiallista osallistumista oikeudenkäyntimenettelyihin, mikä puolestaan ehkäisee tällaisiin menettelyihin osallistuvien lasten oikeuksien rajoittamista tai loukkaamista.

Ammattilaisten vastauksissa korostui kaikkia asiaankuuluvia ammattilaisia koskevien selkeiden yhteisten vaatimusten sekä niiden täytäntöönpanon

järjestelmällisen valvonnan tarve. Lapsia koskeva tutkimus tukee tätä johtopäätöstä. Lasten näkökulmasta ammattilaisten käytös on avainasemassa, jotta menettelyt ovat lapsiystävällisiä ja lapset tuntevat olonsa turvalliseksi ja miellyttäväksi. Kun lapset kokevat, että ammattilaiset kohtelevat heitä kunnioittavasti, avoimesti ja ystävällisesti, kuuntelevat heitä ja suhtautuvat heihin vakavasti, he ilmoittavat todennäköisemmin saaneensa oikeudenmukaista ja oman etunsa mukaista kohtelua. Lisäksi ammattilaiset, joiden käytöksen lapset

arvioivat myönteiseksi, kuulevat todennäköisemmin lapsia lapsiystävällisessä ympäristössä ja antavat heille ikätasoon sopivaa ja lapsiystävällistä tietoa. Ammattilaisten lapsille antaman kohtelun tärkeys painottuu siinä, että kaikki lasten kanssa tekemisissä olevat ammattilaiset tarvitsevat selkeät käytännön ohjeet ja koulutuksen.

Haastattelija: "Mikä on mielestäsi tärkein tapa, jolla voidaan varmistaa lapsiystävälliset olosuhteet?"

Lapsi: "Haastatteluja tekevät ihmiset. He ovat mielestäni tärkeimpiä. Heidän pitäisi olla rauhallisia ja ystävällisiä. Se on tärkeää." (Puola, 16-vuotias poika, uhri, perheväkivaltatapaus)

Osallistuminen on myös erittäin tärkeää lapsille. Lapset korostivat ammattilaisten tavoin, että tosiasiallinen osallistuminen edellyttää tietoa ja tukea menettelyjen aikana sekä hyvin toteutettuja menettelyyn liittyviä takeita. Lapset ja ammattilaiset tekivät FRA:lle myös konkreettisia ehdotuksia siitä, miten menettelyiden lapsiystävällisyyttä voidaan parantaa, ja tunnistivat useita lupaavia käytäntöjä, joista osaa on käsitelty sekä tässä tiivistelmässä että pääraporteissa.

FRA:n näkemys 1

EU:n jäsenvaltioiden olisi varmistettava, että oikeusjärjestelmät ovat lapsiystävällisiä ja että lasten oikeuksia kunnioitetaan huolimatta siitä, missä ja milloin he joutuvat oikeusjärjestelmän kanssa tekemisiin. Siksi jäsenvaltioiden olisi hyvä arvioida oikeusjärjestelmänsä ja eritellä toimintalinjat ja käytännöt, jotka heikentävät rikos- ja siviilioikeudellisten menettelyjen lapsiystävällisyyttä. Jäsenvaltioiden on huomioitava arvioinnissaan Euroopan komission ja FRA:n asiaankuuluvat tutkimukset sekä suositukset, jotka komissio antoi selvityksessään lasten osallisuudesta rikos-, siviili- tai hallinto-oikeudellisiin menettelyihin. Jäsenvaltioiden pitäisi laatia työsuunnitelma huomioiden muiden jäsenvaltioiden lupaavat käytännöt, jotka voidaan jakaa kansallisten ja alueellisten toimijoiden välillä sekä EU:n tasolla. Jäsenvaltioiden ja tarpeen vaatiessa EU:n olisi harkittava lapsiystävällisen oikeuden tunnettavuuden lisäämistä sidosryhmille.

Oikeus tulla kuulluksi

Oikeus tulla kuulluksi ja oikeus ilmaista mielipiteitään ovat oleellisia tosiasiallisen oikeudenkäyntimenettelyyn osallistumisen kannalta. Tämän lapsen oikeuden vahvistavat EU, Euroopan neuvosto ja YK.

Menettelyyn liittyvien takeiden määrittäminen lasten osallistumisen varmistamiseksi

Vaikka EU:n lainsäädännössä taataan erityisoikeuksia ja suoja rikoksen uhriksi joutuneille lapsille sekä vähimmäistakeet tiettyjen rikosten lapsitodistajille, vastaavia takeita ei ole siviilioikeudellisiin menettelyihin osallistuville lapsille. EU:n lainsäädäntö ei myöskään anna mitään takeita lapsille, joiden todistamat rikokset eivät kuulu tiettyä aihealuetta, kuten ihmiskauppaa tai seksuaalista hyväksikäyttöä, koskevan lainsäädännön piiriin. Erilaiset kansainväliset asiakirjat, kuten Euroopan neuvoston lasten oikeuksien käyttöä koskeva eurooppalainen yleissopimus, määräävät joistakin velvoitteista tällaisissa tapauksissa.

Lapsiuhreille suunnattuja menettelyyn liittyviä takeita on hyvin erilaisia. Esimerkiksi direktiivissä ihmiskaupan ehkäisemisestä (2011/36/EU), direktiivissä lasten seksuaalisen hyväksikäytön ja seksuaalisen riiston sekä lapsipornografian torjumisesta (2011/93/EU) ja näitä uudemmassa direktiivissä rikoksen uhrien oikeuksista (2012/29/EU) säädetään seuraavaa: lapsiuhrien haastattelujen määrä on rajoitettu ja ne on tehtävä tarkoitusta varten suunnitelluissa tiloissa koulutettujen ammattilaisten ja mahdollisuuksien mukaan aina saman henkilön tekemänä, rikosentekijän kohtaamista silmästä silmään vältetään, lasten ei tarvitse osallistua oikeudenistuntoon henkilökohtaisesti, vaan heidän todistuksensa voidaan kuulla teknisten viestimien avulla tai taltioimalla kuulustelut audiovisuaalisesti, asiat käsitellään suljetuin ovin ja lapsen mukana voi olla hänen oikeudellinen edustajansa tai lapsen valitsema aikuinen.

Sekä ammattilaiset että lapset pitävät suoja-toimia koskevia menettelyllisiä takeita erityisen tärkeinä. Ammattilaiset korostavat, että ne vähentävät lapsiin kohdistuvaa stressiä, edistävät lasten osallistumista oikeudenkäyntimenettelyyn ja auttavat ehkäisemään uhrien lisäkärsimyksiä. Lisäksi ammattilaiset kaikista tutkimuksista kymmenestä jäsenvaltiosta antoivat esimerkkejä siitä, miten tällaisten suoja-toimien puute vaikuttaa erittäin kielteisesti sekä menettelyihin että lapsiin. Lasten mielestä suoja-toimet vähentävät stressiä todistaessa ja auttavat heitä osallistumaan vapaasti. Suoja-toimet, joita ei toteuteta järjestelmällisesti, voivat aiheuttaa paljon pelkoa ja ahdistusta.

“Ei lasta pitäisi kiduttaa vaatimalla häntä kertomaan tarina niin monta kertaa... Hirveää kidutusta... Tarinan voisi ehkä kertoa vain kerran... suoraan psykologille, joka kertoo sen eteenpäin tutkijalle tai jollekin, ja sitten koko todistus välitettäisiin tuomarille eikä lasta pyydetä enää todistamaan. Pahimmassa tapauksessa [lapsi joutuisi kertomaan sen] tuomarille... mutta ei oikeudessa.” (Bulgaria, 14-vuotias tyttö, uhri, seksuaalinen hyväksikäyttö)

Lapset pitävät hyvänä varsinkin sitä, että eivät joudu todistamaan syytetyn tai tämän perheen tai ystävien edessä tai että näköyhteys estetään sermillä, jos näiden henkilöiden poissaolo ei ole mahdollista. Lapset stressaantuvat joutuessaan todistamaan monta kertaa useiden ihmisten edessä ja ympäristössä, joka ei ole lapsiystävällinen. Lapset yleensä toivovat, että istunnoissa on läsnä mahdollisimman vähän ihmisiä. He haluavat myös tietää istunnossa läsnä olevien henkilöiden tehtävät. Jotkin rikosoikeudellisiin menettelyihin osallistuvat lapset pitävät hyvin tärkeänä sitä, että he voivat tehdä tietoon perustuvan päätöksen käytettävistä menettelyllisistä takeista ja ymmärtävät, mitä vaikutuksia eri suojausvaihtojen valitsemisella voi olla. He arvostavat myös sitä, että saavat valita kuulemisesta vastaavien ammattilaisten sukupuolen ja sen, onko heillä mukana luottohenkilö. Toisinaan lapset pitävät parempana, että läsnä ovat vain heitä kuulevat ammattilaiset.

“Haluan mieluummin olla [ristikuulusteltavana] sermin takana, koska on parempi puhua kasvokkain kuin [video-] yhteyden välityksellä... Me keskustelimme siitä, ja minä kysyin, kuka minut näkee, jos olen sermin takana. He sanoivat, että vain valamiehistö ja tuomari ja ne ihmiset, jotka esittävät minulle kysymyksiä. Niinpä minä päätin tehdä niin enkä käytä videoyhteyttä.” (Yhdistynyt kuningaskunta, 17-vuotias tyttö, uhri, seksuaalinen hyväksikäyttö)

Jäsenvaltioiden enemmistön lainsäädännössä säädetään menettelyyn liittyvistä takeista rikosoikeudellisissa menettelyissä. Näitä voivat olla esimerkiksi istuntosalin fyysinen mukauttaminen tai rajoitettu kontakti muihin osapuoliin ja erityisesti syytetyyn. Yleisesti ottaen lasta kuulevia viranomaisia, lapsen kuulemisympäristöä ja lapselle annettujen tietojen laajuutta koskevat rikosoikeudelliset säännökset ovat yksityiskohtaisempia kuin vastaavat siviilioikeudelliset säännökset. Siviilioikeudelliset säännökset ovat hajanaisempia, ja tapauksen tyyppin mukaan lapsen kuuleminen voi olla pakollista, vapaaehtoista tai täysin sääntelemätöntä. Sovittelua ehdotetaan usein vaihtoehdoksi siviilioikeudellisille menettelyille.

Ammattilaiset suosittelevat, että menettelyyn liittyviä takeita sovelletaan kaikkiin lapsiin yhtäläisesti rikos- ja siviilioikeudellisissa menettelyissä. Lasten, jotka osallistuvat sekä rikos- että siviilioikeudellisiin menettelyihin esimerkiksi perheväkivaltaan liittyvissä huoltajuustapauksissa, mielestä on valittavaa, että rikosoikeudellisten menettelyjen takeita ei ole käytettävissä siviilioikeudellisissa menettelyissä. Esimerkkinä tällaisista takeista on mahdollisuus välttää kontaktia syytettyihin, jotka saattavat olla lapsen omat vanhemmat.

FRA:n näkemys 2

EU:n jäsenvaltioiden olisi varmistettava, että menettelyyn liittyvät takeet varmistavat lapsen mahdollisuuden osallistua oikeudenkäyntimenettelyihin ja suojaavat tehokkaasti lasten oikeutta tulla kuulluksi. Tämä käsittää rikoslainsäädännön puutteet maissa, joissa ei ole lapsia ja varsinkin lapsitodistajia suojaavia takeita. Rikosoikeudellisia menettelyjä vastaavat takeet olisi otettava käyttöön myös siviilioikeudellisissa menettelyissä, ja erityistä huomiota on kiinnitettävä useisiin menettelyihin osallistuviin lapsiin esimerkiksi perheväkivaltaan liittyvissä huoltajuustapauksissa. Lisäksi jäsenvaltioiden on syytä harkita lapsille mukautetun sovittelun käyttöä nykyistä useammin.

FRA:n näkemys 3

EU:n jäsenvaltioiden olisi videoitava kuulemiset ja alustavat käsittelyt sekä varmistettava, että videoinnit voidaan hyväksyä lailliseksi näytöksi, jotta tarpeeton toisto voidaan välttää myös oikeuden istunnossa. Jäsenvaltioiden olisi käytettävä videotallenteita vakiokäytäntönä rikosoikeudenkäyntimenettelyissä ja vaihtoehtoisena käytäntönä siviilioikeudenkäyntimenettelyissä. Poliisiasemat, oikeustalot ja muut tilat, joissa lasta kuullaan, olisi varustettava toimivilla nauhoituslaitteilla, ja ammattilaisia olisi koulutettava niiden käyttöön.

FRA:n näkemys 4

EU:n jäsenvaltioiden olisi varmistettava, että kaikki osallistuvat tahot huomioivat lasten edun päättäessään, keitä kuulemisissa on paikalla. Ammattilaisten pitäisi kysyä lapsilta, haluavatko he ihmisten osallistuvan kuulemisiin, ja jos haluavat, keiden ja milloin. Tällaisiin ihmisiin lukeutuvat tukihenkilöt, kuten sosiaalialan ammattilaiset, ja luotettavat aikuiset, kuten vanhemmat, kasvatusvanhemmat ja hoitajat.

Lapsen kypsyys

Kypsyys arvioiminen

Lapsen kypsyys on ratkaisevaa määritettäessä, miten lapsen tulisi osallistua oikeudenkäyntimenettelyihin. Haastateltujen ammattilaisten mukaan kypsyys arviointi perustuu lähinnä yksittäisten tuomareiden näkemyksiin tai lapsen ikäryhmään, eikä selkeitä kriteerejä ole. Pätevyyden arviointiin tarkoitettuja menetelmiä, kuten Yhdistyneen kuningaskunnan Gillick-menetelmää, ei käytetä johdonmukaisesti eri maissa. Lisäksi monet ammattilaiset aliarvioivat lasten tietämyksen ja kyvyn ymmärtää, sillä heillä ei ole tarpeeksi tietoa lasten käyttäytymisestä.

FRA:n näkemys 5

EU:n jäsenvaltioiden pitäisi säätää lainsäädännössään selkeät kriteerit ja menetelmät lasten kypsyys arviointia varten, jotta voidaan varmistaa, että ikärajat tai muut sattumanvaraiset rajoitukset eivät lain mukaan tai käytännössä estä oikeutta tulla kuulluksi. Näin voidaan arvioida objektiivisemmin, mikä on lapselle paras tapa osallistua oikeudenkäyntimenettelyihin.

Kypsyys riittävä huomioiminen

Oikeus tulla kuulluksi on nimenomaan oikeus eikä velvollisuus, ja lapset huomauttivat, että heillä pitäisi olla mahdollisuus sanoa mielipiteensä siitä, miten heitä kuullaan. Ammattilaisten on syytä ymmärtää, että lapsilla on selkeitä mielipiteitä ja heillä voi olla monia ehdotuksia siitä, miten menettelyn lapsiystävällisyyttä voidaan parantaa. Lapset esimerkiksi ehdottivat, että aikuisten pitäisi huomioida, että lapset ja varsinkin pikkulapset eivät välttämättä kommunikoi samalla tavalla kuin aikuiset.

Kun lapsi päättää osallistua oikeudenkäyntiin, hänen osallistumisestaan on helpotettava entistä tehokkaammin. Toimien on perustuttava lapsen yksilölliseen arviointiin, ja ne on sovittava lapsen iän, kypsyysarvioinnin, ymmärryksen, mahdollisten kommunikointivaikkeuksien sekä tietyn tapauksen olosuhteiden mukaisesti.

”Tuomari oli tosi kiltti ja selitti uudelleen, että minun ei tarvinnut pelätä mitään ja että hänellä ei ollut tapana syödä ihmisiä. Hän puhui taas ystävälliseen ja vitsailevaan sävyyn ja sanoi, että voisin keskeyttää kuulemisen aina, kun haluaisin pitää taukoa, ja että jatkaisimme sitten, kun antaisin luvan, tai lopettaisimme, jos kieltäytyisin jatkamasta.” (Bulgaria, 16-vuotias tyttö, osapuoli, huoltajuuskiista)

Haastatellut lapset totesivat, että avoin, kiinnostunut, kunnioittava ja ystävällinen lähestymistapa on olennaista, jotta lapset saavat toiveensa ja tunteensa hyvin kuuleviin.

FRA:n näkemys 6

EU:n jäsenvaltioiden pitäisi helpottaa lasten osallistumista pakollisilla yksilöllisillä arvioinneilla ja varmistaa, että koulutetut ammattilaiset saavat selkeät ohjeet siitä, miten yksilölliset arvioinnit tehdään lapset huomioivalla ja ikätasoon soveltuvalla tavalla. Erittäin haavoittuvassa asemassa olevien lasten kannustaminen ilmaisemaan mielipiteensä saattaa edellyttää erityistoimia, kuten tulkkaus- ja käännöspalveluja.

Lasten kuulemista koskevia sääntöjä ja suuntaviivoja ammattilaisille

Sekä ammattilaisten että lasten mukaan lapsiystävällinen kommunikointi ei ole vakiokäytäntö. Lisäksi varsinkin siviilioikeudellisissa menettelyissä ei usein ole sääntöjä ja suuntaviivoja siitä, miten ammattilaisten pitäisi kuulla lapsia. Siksi rikos- ja siviilioikeudellisten menettelyjen kuulemiskäytännöt ja kommunikoinnin mukauttaminen lasten tarpeisiin määräytyvät lähes kaikissa jäsenvaltioissa yksilöllisen ammattitaidon mukaan. Ne myös vaihtelevat tuomioistuimen ja alueen mukaan. Haastatellut ammattilaiset totesivat, että ammattilaiset ja etenkin poliisit ja tuomarit eivät usein ole erikoistuneet lasten kuulemiseen.

Yhdenmukaistetut yksityiskohtaiset säännöt tai suuntaviivat, jollaisia on käytössä esimerkiksi Suomessa ja Yhdistyneessä kuningaskunnassa, suojelevat lasten oikeutta tulla kuulluksi. Ammattilaiset havaitsivat, että tällöin kuulemisten määrä vähenee ja ammattilaisten asenne muuttuu aiempaa lapsiystävällisemmäksi. Lapset tuntevat olonsa turvallisiksi ja pystyvät osallistumaan tehokkaasti.

FRA:n näkemys 7

EU:n jäsenvaltioiden ja tarpeen vaatiessa myös EU:n olisi varmistettava, että ammattilaiset saavat selkeät suuntaviivat ja yksityiskohtaiset ohjeet lasten kuulemisesta. Näin voidaan varmistaa, että kansallisen ja EU:n lainsäädännön vaatimia menettelyyn liittyviä takeita sovelletaan asianmukaisesti ja että ammattilaiset käyttävät johdonmukaista ja lapsiystävällistä lähestymistapaa rikos- ja siviilioikeudellisten menettelyjen kuulemisissa. Tämän pitäisi edetä käsi kädessä menettelyiden standardisoinnin ja eri toimijoiden välisen koordinaation kanssa, jotta kuulemiset saadaan yhdenmukaistettua. Suuntaviivojen ja lupaavien käytäntöjen vaihto EU:n jäsenvaltioiden sisällä ja niiden välillä auttaisi parantamaan menettelyitä.

Erityiset lapsille tarkoitetut tuomioistuimet, paneelit tai tuomarit

Kaikilla jäsenvaltioilla ei ole lasten kanssa työskentelyyn erikoistuneita rikos- ja siviilituomioistuinta, yksiköitä, paneeleita tai tuomareita. Tällaiset erikoistuneet tahot tai tuomarit käyttävät todennäköisesti erikoisammattilaisia, joilla on koulutusta lapsipsykologiasta ja lasten kehityksestä ja jotka ovat erikoistuneet lasten kuulemistekniikoihin ja lasten oikeuksiin. Tällaisissa tuomioistuimissa on muita todennäköisemmin lapsiystävällisiä tiloja ja tiedotusmateriaaleja sekä lapsen oikeudet turvaavia välineitä, kuten esimerkiksi videoyhteys ja muuta tietoliikennetekniikkaa.

FRA:n näkemys 8

EU:n jäsenvaltioiden olisi harkittava lapsiin erikoistuneiden tuomioistuinten perustamista tai tavallisten tuomioistuinten erikoistuneita yksiköitä tai paneeleita, joilla on osaamista lasten oikeuksien ja lapsiystävällisen oikeudenkäytön alalta. Näin voidaan varmistaa, että lapsia koskevat tapaukset käsitellään lapsille sopivassa ympäristössä. Lisäksi olisi kehitettävä lasten kanssa työskentelemiseen erikoistuneita poliisien, oikeuslaitosten ja oikeusalan ammattilaisten yksiköitä.

Lapsille sopivien tilojen käyttö lapsen kuulemisessa

EU:n johdettu oikeus edellyttää, että lapsiuhreja kuullaan rikosoikeudenkäyntimenettelyissä tiloissa, jotka on suunniteltu tai mukautettu tätä tarkoitusta

varten. Lapsiystävällisiä huoneita, joissa lapset tuntevat olonsa mukavaksi ja turvalliseksi, ei kuitenkaan ole aina saatavissa. Niitä käytetään rikosoikeudellisissa kuulemisissa useammin kuin siviilioikeudellisissa kuulemisissa, mutta rikosasioissakin lapset usein tapaavat rikoksesta epäiltyjä käytävillä ja odotustiloissa. Kun lapsia kuullaan tavanomaisissa toimistotiloissa ja oikeudessa, tilat on harvoin suunniteltu lasten kuulemista silmällä pitäen ja lapsiystävällisen ympäristön luominen jää kuulemisesta vastaavan asiantuntijan harteille.

Useissa maissa on panostettu siihen, että rikosasioissa on käytettävissä lapsiystävällisiä kuulemis-huoneita ja poliisiasemilla on lapsille sopivia haastattelutiloja, joissa on yleensä leluja, videointilaitteet, joilla kuulemiset voidaan taltioida myöhempää oikeuskäyttöä varten, ja muut välineet todisteiden keräämistä varten. Haastateltujen ammattilaisten ja lasten arvio tällaisista tiloista oli hyvin myönteinen.

Puolassa ja Bulgariassa on kehitetty lapsille sopivia "sinisiä huoneita", joissa on myös tarkkailutila tuomareille ja muille ammattilaisille kaksipuolisen peilin takana. Näitä huoneita ei tosin ole kaikkialla. Haastatellut viittasivat myös Islannin ja Norjan "lasten taloihin", joissa lapsiuhrit ja -todistajat saavat usean viraston monialaisia palveluja yhdestä paikasta, joka on tarkoituksellisesti sijoitettu kauas oikeussaleista. Vastaavia lasten taloja käytetään myös Kroatiassa, Tanskassa ja Ruotsissa ja otettiin vastikään käyttöön Kyproksella. Niitä on kehitteillä myös Yhdistyneessä kuningaskunnassa, Virossa ja Espanjassa.

Lapset kokevat usein tuomioistuinympäristön uhkavaksi ja pelottavaksi ja yhdistävät sen rikollisuuteen. Siksi heistä on parempi, että kuulemiset pidetään oikeussalin ulkopuolella tai tuomioistuimen tiloissa olevissa lapsiystävällisissä kuulemishuoneissa kuin oikeussalissa tai lapsille sopimattomassa ympäristössä, mikäli myös ammattilaiset kohtelevat heitä lapsiystävällisesti.

Eri jäsenvaltioissa rikos- ja siviilioikeudellisiin menettelyihin osallistuneilla lapsilla oli yhtenäinen näkemys siitä, millainen lapsiystävällisen ympäristön pitäisi olla. Sen pitäisi sijaita oikeussalin ulkopuolella, olla maalattu kirkkailla väreillä ja koristeltu lapsille sopivasti esimerkiksi maalauksilla ja lasten piirustuksilla ja siellä pitäisi olla kasveja tai kukkia. Lisäksi haastatellut ammattilaiset ja lapset katsoivat, että tiloissa pitäisi olla eri ikäryhmille sopivia leluja tai pelejä.

”Minusta oikeussalin ei pitäisi olla niin mustavalkoinen, koska se oli niin kamalaa, etten edes osaa kuvailla sitä. Ihan järkyttävää! Ehkä sinne voisi lisätä piristykseksi vähän väriä, vaikka vihreää. Kun astuin sisään, kaikki näyttivät ihan kummituksilta. Ihmettelin, minne olin oikein joutunut, ja kaikki vain tuijottivat minua, ja sitten tuomari tuli ja hänkin oli pukeutunut mustiin ja valkoisiin ja hänellä oli musta solmio... tuolit olivat valkoisia, mustia, valkoisia, mustia, mustia, valkoisia, valkoisia, mustia...” (Kroatia, 15-vuotias poika, todistaja, perheväkivaltatapaus)

FRA:n näkemys 9

EU:n jäsenvaltioiden olisi varmistettava, että kuulemiset pidetään lapsiystävällisissä tiloissa ja mielellään tuomioistuinympäristön ulkopuolella, jotta lapsia voidaan kannustaa osallistumaan tehokkaasti ja heidän oikeuksiaan kunnioitetaan. Tiloissa olisi huomioitava lasten ehdotukset: ne pitäisi maalata kirkkailla väreillä ja sisustaa lapsiystävällisesti lisäämällä esimerkiksi lasten piirustuksia, kasveja ja eri ikäryhmille sopivia leluja ja pelejä.

FRA:n näkemys 10

EU:n jäsenvaltioiden olisi pyrittävä varmistamaan, että erillisiä lapsille sopivia kuulemis- ja odotustiloja on järjestelmällisesti eri palveluiden saatavissa, myös maaseudulla. Lapsiystävällisiä haastattelutiloja pitäisi olla saatavissa sekä rikos- että siviilioikeudellisissa menettelyissä, jotta lapset pystyvät vapaasti ja täysimääräisesti käyttämään oikeuttaan tulla kuulluksi paikassa, jossa he tuntevat olonsa mukavaksi ja turvalliseksi. Koska ammattilaisten käyttäytyminen on kaikkein tärkeintä lapsille, tällaisten tilojen lisäksi on varmistettava, että kuulusteluista vastaavat koulutetut ammattilaiset.

Ilmaisen oikeusavun, kuten maksuttoman oikeudellisen edustuksen, vaivaton saatavuus

Rikosasioissa EU:n lainsäädäntö myöntää lapsiuhreille oikeuden lainoilliseen neuvontaan ja oikeudelliseen edustukseen, joiden on oltava maksuttomia, jos uhrilla ei ole niitä varten tarvittavia varoja. Lisäksi lapsiuhreille on osoitettava erityinen edustaja, jos vanhempainvastuunkantajat eivät voi edustaa lasta.

Yhdistyneiden kansakuntien vuonna 2012 julkaistun asiakirjan *Guidelines on access to legal aid in criminal justice systems* mukaan lapsille ei koskaan tehdä tarveharkintaa. Kuudessa kymmenestä haastatteluun osallistuneesta maasta on voimassa

kansallinen lainsäädäntö, jonka mukaan lapsitodistajilla on oikeus oikeusapuun. Lapsiuhreilla on tämä oikeus kaikissa muissa maissa paitsi Yhdistyneessä kuningaskunnassa, jossa on oma Common law -järjestelmä. Viidessä otannan maassa kyseinen oikeus edellytti kuitenkin tarveharkintaa. Lisäksi kaikkien maiden vastaajat ilmoittivat, että lasten oikeudellinen edustus on siviilioikeudellisissa menettelyissä puutteellista, koska oikeudellinen vastuu alkaa vasta, kun lapsi tulee tiettyyn ikään. Perheoikeudellisissa menettelyissä vanhemmilla on usein asianajaja, mutta lapsella ei. Viidessä tutkimuksessa maassa oikeusavustaja tai holhooja voidaan kuitenkin nimittää ajamaan lapsen etua.

Ammattilaiset ottivat esiin useita oikeusavun saatavuutta koskevia kysymyksiä. Ongelmina olivat esimerkiksi maksuttoman oikeusavun hakemista koskevien selkeiden ohjeiden puute, lapsiin erikoistuneiden asianajajien koulutus ja saatavuus sekä oikeudellisten edustajien oikea-aikainen ja järjestelmällinen nimittäminen. Useissa maissa on kuitenkin lupaavia käytäntöjä. Ranskassa useisiin kaupunkeihin on perustettu yhteispisteitä, joissa lapset voivat käydä lapsiin erikoistuneiden asianajajien juttusilla ja saada tietoa oikeuksistaan sekä neuvoa ja tukea siviili- tai rikosasioissa.

Haastatellut lapset, jotka olivat osallistuneet kaitentyyppisiin menettelyihin, ilmoittivat harvoin saaneensa oikeudellista tukea. Havainnoissa korostuu se, että oikeudellisen tuen tarjoaminen ei ole useimmissa maissa vakiintunut käytäntö. Osa lapsista ei katsonut saaneensa tukea asianajajilta tai oikeusavustajilta, koska nämä eivät olleet antaneet heille tarvittavaa tietoa menettelyistä sekä omista tehtävistään ja vastuistaan. Osa huoltajuuskiistoihin osallisina olleista lapsista ilmoitti hyötynensä vanhempien oikeudellisesta edustuksesta, mutta heillä ei ollut omaa asianajajaa. Lapset suhtautuvat oikeudelliseen tukeen usein kielteisesti, sillä he katsovat, että nämä ammattilaiset pitävät vanhempien etuja lasten tunteita ja toiveita tärkeämpinä.

FRA:n näkemys 11

EU:n jäsenvaltioiden pitäisi tarjota oikeusapua ehdoitta kaikille lapsille. Tähän tulisi sisältyä maksuton oikeudellinen edustus koko oikeudenkäyntimenettelyn ajaksi. Lisäksi kaikkien jäsenvaltioiden pitäisi varmistaa, että oikeusavun tarjoaminen on vakiintunut käytäntö ja että kaikki lapset sekä heidän vanhempansa tai holhoojansa saavat selkeät ohjeet oikeusavun hakemisesta. Lapsiin erikoistuneita asianajajia pitäisi olla saatavissa edustamaan lapsia siviili- ja rikosoikeudellisissa menettelyissä. Byrokraattiset esteet, kuten pitkälliset menettelyt tai tarveharkinta, on tunnistettava ja poistettava.

Oikeudenkäyntimenettelyn lyhentäminen

Seitsemällä kymmenestä tutkitusta EU:n jäsenvaltiosta on erityisiä lainsäädännön säännöksiä, joilla estetään aiheettomat viivästyksset rikosasioissa, joihin liittyy lapsia. Osa maista lyhentää menettelyä ja osa maista on säätänyt, että nopeus on asettava näissä tapauksissa etusijalle. EU:n lainsäädännössä säädetään vastaavasti, että esimerkiksi lapsiuhrien haastattelut on tehtävä ilman tarpeettomia viivästyksiä. Sen sijaan vain kolmessa maassa on käytössä nopeutettu menettely siviiliasioissa, joissa on mukana lapsia, ja tällöinkin vain tietyin edellytyksin.

Oikeudelliset menettelyt ovat kaikissa jäsenvaltioissa pitkiä eri vaiheissa tapahtuvien kuulemisten välisten viiveiden ja kuulemisten määrän vuoksi. Ammatillaiset totesivat, että virallinen ja epävirallinen moniammatillinen yhteistyö vähentää kuulemisten määrää ja lyhentää menettelyä.

Lapset ilmoittivat usein, että rikos- ja siviiliasioiden käsittelyt olivat pitkiä, ja totesivat niiden vaikuttaneen kielteisesti omaan päivittäiseen elämäänsä. Lapset kritisoivat oikeudenkäyntimenettelyn eri vaiheissa tapahtuvien kuulemisten välisiä viiveitä, useita ja toistuvia kuulemisia eri ammattilaisten hoitamina sekä koko oikeusjärjestelmän luonnetta. He ehdottivat, että lausunnot annettaisiin vain kerran ja että lapsia koskevat tapaukset asetettaisiin etusijalle. Lisäksi useat lapset totesivat, että itse käsittelytkin olivat pitkiä, usein osin siksi, että lausunnon antamista joutui odottamaan pitkään. Siviilioikeudellisiin menettelyihin osallisina olleet lapset kritisoivat myös pitkiä arviointeja sosiaalialan ammattilaisten kuulemisissa, varsinkin huoltajuuskiistoissa.

“Paikalla oli kolme henkilöä, ja he esittivät minulle yhden ainoan kysymyksen: ‘Viihdytkö sinä siellä keskuksessa, jossa nyt olet?’ Minä vastasin: ‘Kyllä, kaikki on nyt hyvin, kaikki on hyvin.’ Kukaan ei kuitenkaan kysynyt minulta, haluaisinko jonkun adoptoivan minut tai haluaisinko muuttaa jonnekin muualle... Se ei ollut hyvä, sillä minulle esitettiin yksinkertainen kysymys, ja ihan kuin se olisi ollut valahtoinen lausunto, siis yksi kysymys ja... Olin siellä vain kaksi minuuttia ja siinä kaikki... Tiedän kyllä, että lapsen pitäisi olla siellä kauemmin kuin kaksi minuuttia.”
(Romania, 17-vuotias poika, osapuoli, lastensuojelulaitosta koskeva tapaus)

Sen sijaan lapsen sijoittamista hoitolaitokseen koskeviin tapauksiin osallisina olleet lapset valittivat käsittelyiden olevan niin lyhyitä, että he eivät ehtineet ilmaista toiveitaan ja tuntemuksiaan tärkeistä tulevaisuuteensa vaikuttavista päätöksistä.

FRA:n näkemys 12

EU:n jäsenvaltioiden olisi varmistettava, että rikos- ja siviilioikeudellisten menettelyiden pituus on lapsen edun mukainen, ottamalla käyttöön tehokkaat takeet, joilla vältetään tarpeettomia viiveitä ja lasten tarpeettomasti toistuvaa kuulemistä. Lapselle tehtävien sallittujen kuulestelu- ja kuulemisten määrää on rajattava selkeillä säännöillä sekä siviili- että rikosasioissa. EU:n jäsenvaltioiden pitäisi vahvistaa yhteistyötä eri alojen ammattilaisten välillä kuulemisten määrän vähentämiseksi. Videomisestä pitäisi tehdä vakiintunut käytäntö, jotta lasten kuulemisten määrää voidaan vähentää.

FRA:n näkemys 13

EU:n jäsenvaltioiden olisi varmistettava, että kuulemisten pituus on rikos- ja siviilioikeudellisissa menettelyissä lapsen edun mukainen. Ammattilaisten olisi varmistettava soveltuvat oikeudenkäyntijärjestelyt, joilla ehkäistään tarpeettomat odotusajat, ja lasten tarpeet ymmärtävien koulutettujen ammattilaisten saatavuus. Ammattilaisten olisi myös varmistettava, että lapsille annetaan tarpeeksi aikaa osallistua menettelyyn täysimääräisesti, jotta lapsilla on mahdollisuus ilmaista toiveitaan ja tuntemuksiaan.

Oikeus saada tietoa

FRA:n tutkimus osoittaa, että useissa jäsenvaltioissa ei ole selkeitä vaatimuksia, sääntöjä tai vakiintuneita käytäntöjä, joten jää tietoa antavien henkilöiden päätettäväksi, milloin, mistä ja miten lapsille annetaan tietoa. Erityisesti siviilioikeudellisissa menettelyissä useimmissa EU:n jäsenvaltioissa on vain hyvin yleinen lakisäätäinen tiedotusvelvollisuus, joka koskee sekä lapsia että aikuisia. Lasten ja ammattilaisten ilmoitusten mukaan siviilioikeudellisissa menettelyissä oli paljon vähemmän tiedotuskäytäntöjä kuin rikosoikeudellisissa menettelyissä.

EU:n johdetussa oikeudessa säädetään, että rikoksen uhreilla on oikeus saada tietoa menettelyissä. Rikoksen uhrien oikeuksia koskevassa direktiivissä määritetään, että lapsiuhri- ja hänen mahdolliselle vanhempainvastuunkantajalleen tai muulle oikeudelliselle edustajalleen on ilmoitettava kaikista erityisesti lapseen kohdistuvista toimenpiteistä tai oikeuksista. Direktiivissä annetaan uhreille yleinen oikeus saada tietoa menettelyjen eri vaiheissa ja tietyistä asioista.

Pakolliset menettelyt: miten lapsille annetaan tietoa, milloin, mistä ja kuka tietoa antaa

Sekä rikos- että siviilioikeudessa kansallinen lainsäädäntö on ammattilaisten mielestä yleensä liian yleisluonteista. Siinä ei määritetä yksityiskohtaisesti, missä, milloin ja miten lapselle on annettava tietoa, mitä tietoa lapselle on annettava ja kuka tiedot antaa. Annetut tiedot siis vaihtelevat, ja lapset saavat usein liian vähän tietoa.

Tietoa annetaan ilmoitusten mukaan heikosti menettelyn aikana ja sen jälkeen. Tämä koskee erityisesti tuomioistuimen päätöksiä. Vain kahdessa tutkitussa maassa edellytetään, että lapset saavat lapsiystävällistä tietoa tuomiosta sekä siitä, mitä seurauksia on rikosoikeudellisista menettelyistä, joissa he ovat osallisina. Velvollisuus antaa lapselle tietoa on siviilioikeuden alalla vielä vähemmän ilmeistä kuin rikosoikeuden alalla. Useimmissa tapauksissa lapsille annetaan tietoa vanhempien tai oikeusavustajien välityksellä, koska he eivät ole oikeustoimikelpoisia.

Lasten mukaan heille annettu tieto auttaa olennaisesti ymmärtämään menettelyjä. Lapset arvioivat usein sitä, että he eivät saa menettelyjen aikana uutta tietoa ja tietoa tapauksen kehityksestä, kuten syytettyjen olinpaikasta rikosoikeudellisissa menettelyissä tai vanhempien tai sukulaisten läsnäolosta siviilioikeudellisissa menettelyissä. Lapset ehdottivat, että heille pitäisi antaa tietoa hyvissä ajoin, jotta he ehtivät valmistautua kuulemiseen, ja sen jälkeen säännöllisesti koko menettelyn ajan. Lisäksi lapset haluaisivat saada kohtuullisessa ajassa tietoa mahdollisista kuulemisista edeltävistä odotusajoista, menettelyjen kestosta sekä tuomiosta ja sen seuraamuksista.

“Minusta lapsille on tärkeää antaa tietoa, jotta he pystyvät ymmärtämään, mikä paikan tarkoitus on. Että lapsella on siellä mukavampi olla. Jotta lapset tietävät, mihin he ovat menossa ja miksi.” (Ranska, 17-vuotias tyttö, osapuoli, lastensuojeluun liittyvä tapaus (riittämätön vanhemmuus))

Lapset suosittelivat lisäksi, että ammattilaiset antaisivat ohjeita siitä, miten kuulemisessa pitäisi käyttäytyä, ja palautetta niiden jälkeen, jotta lapset tietävät, miten he suoriutuivat oikeudessa ja miten heidän lausuntonsa vaikuttaa menettelyyn.

Lapsille soveltuvan tiedon saatavuus

EU:n lainsäädäntö velvoittaa jäsenvaltioita varmistamaan, että suullisessa ja kirjallisessa viestinnässä rikoksen uhrien, myös lasten, kanssa käytetään

yksinkertaista ja ymmärrettävää kieltä. Muutamat maat ovat laatineet lapsille soveltuvaa materiaalia, jossa selitetään oikeusprosessia, lapsen oikeuksia ja sitä, mitä lapset kokevat tuomioistuimessa. Rikosoikeudellisissa menettelyissä lapsiuhreille ja -todistajille on tarjolla enemmän tiedotusmateriaalia kuin siviilioikeudellisissa menettelyissä. Toisinaan lapsille annetaan vain samat materiaalit kuin aikuisille ilman, että materiaali mukautetaan lapsen kielellisen ja ymmärryksen tason mukaisesti.

Yhdistyneessä kuningaskunnassa (Englanti, Skotlanti ja Wales) on julkaistu eri ikäryhmille tarkoitettuja tiedotteita siviili- ja rikosoikeudellisia menettelyjä varten. Pienille lapsille tarkoitetuissa tiedotteissa on paljon kuvia ja lasten mielenkiinto herätetään tehtävillä ja peleillä, kun taas isoille lapsille tarkoitettujen tiedotteiden antavat yksityiskohtaista tietoa ja niissä on vähemmän ja realistisempia kuvia tai kaaviota. Tällaista materiaalia saa kuitenkin usein vain kansalaisjärjestöistä, eikä niitä ole järjestelmällisesti saatavissa koko maassa. Silloinkin kun yleistä lapsille soveltuvaa materiaalia on saatavissa, tiedoksiannoissa ja haastekirjeissä käytetään usein lakitermejä, eikä niitä ole mukautettu lapsille tai ne on osoitettu suoraan vanhemmille.

Lapset ilmoittivat harvoin saaneensa lapsille soveltuvaa materiaalia, mutta suosittelivat tällaisten materiaalien käyttöä eri maissa. Lasten näkökulmasta on kuitenkin tärkeää, että luotettava aikuinen selittää kirjallista materiaalia suullisesti ja varmistaa, että lapsi on ymmärtänyt sen oikein. Useissa maissa lapset suhtautuivat erittäin kriittisesti haasteisiin, jotka toimittaa yleensä poliisi. Kun virkapukuiset poliisit tuovat tällaisen haasteen poliisiautolla ilman mitään selitystä, lapset kertoivat pelänneensä ja tunteneensa olevansa pikemminkin syytettyjä kuin uhreja tai todistajia.

FRA:n näkemys 14

Jäsenvaltioiden ja tarpeen vaatiessa myös EU:n tulisi varmistaa, että oikeus saada tietoa taataan lainsäädännössä kaikille lapsille kaikkien oikeudenkäyntimenettelyiden ja näiden menettelyiden kaikkien vaiheiden yhteydessä. Säännöksissä olisi määritettävä selvästi, missä, milloin ja miten lapselle on annettava tietoa, mitä tietoa lapselle on annettava ja kuka tiedot antaa. Niissä olisi määritettävä lapsille tiedottamisesta vastaava viranomainen, vahvistettava psykologien ja asiaankuuluvien sosiaalialan ammattilaisten roolia lapsille tiedottamisessa sekä määritettävä, että lapsille on annettava tietoa monessa eri muodossa menettelyn kaikissa vaiheissa.

FRA:n näkemys 15

EU:n jäsenvaltioiden pitäisi varmistaa, että ammattilaiset välttävät antamasta liian yksityiskohtaista tietoa tapauksen taustasta ilman, että itse pääsisältö kärsii. Tärkeitä tietoja on toistettava menettelyn aikana. Menettelyjä ja oikeuksia koskevien tietojen lisäksi olisi annettava käyttäytymisohjeita ja selitettävä, miten lapsen lausunto vaikuttaa menettelyyn. Tuomioistuimen päätökset ja niiden seuraukset pitäisi selittää lapsille kohtuullisessa ajassa. Oikeudenkäynnin jälkeen olisi kerrottava selkeästi lapsen oikeuksista, menettelyn tuloksesta sekä lapsen ja hänen perheensä käytettävissä olevista vaihtoehdoista, kuten muutoksenhakuoikeudesta ja oikeudesta jälkihoitoon.

Jos lapsille soveltuvaa ja mukautettua vakiomuotoista tietoa ei ole järjestelmällisesti saatavissa, lasten on vaikea ymmärtää täydellisesti menettelyjä, oikeuksiaan ja lausuntojensa seurauksia. Tämä estää lapsia tekemästä tietoon perustuvia päätöksiä ja osallistumasta täysimääräisesti.

Haastattelija: *”Mikä on paras tapa antaa tietoa lapselle?”*

Lapsi: *”Riippuu iästä. 6–7-vuotialle voi selittää asian käyttämällä kuvia, valokuvia tai (helppoja) tekstejä... Sellaisia minä olisin kaivannut. Pienet lapset voivat leikkiä. He voivat näytellä tapaamisen tuomarin kanssa ennen tapaamista. Heitä pitää auttaa ymmärtämään heidän omalla kielellään, ei aikuisten kielellä. Olisi hyvä, jos lapselle ei kerrotaisi vasta kolme päivää aiemmin. Pitäisi kertoa vähintään kuukautta aiemmin.”* (Ranska, 17-vuotias tyttö, osapuoli, lastensuojeluun liittyvä tapaus (riittämätön vanhemmuus))

FRA:n näkemys 16

EU:n jäsenvaltioiden pitäisi varmistaa lakisääteisillä vaatimuksilla, että lapsille on annettava lapsille soveltuvaa tietoa ennen kuulemista, niiden aikana sekä kuulemisten jälkeen. Näiden tietojen olisi sisällöltään ja muodoltaan oltava lapsen ikään ja kypsyyteen soveltuvia. Suullista ja kirjallista lapsiystävällistä tietoa pitäisi olla saatavissa koko menettelyn ajan. Kaikki lapsille annetut tiedot pitäisi mukauttaa lapsen ymmärryksen, iän ja kypsyyden mukaisesti, ja lasten erityistarpeet pitäisi huomioida. Jäsenvaltioiden pitäisi laatia selkeät säännöt ja ohjeet, jotta tämän oikeuden toteutuminen yleistyy rikos- ja siviilioikeudellisissa menettelyissä ja jotta lapsille on saatavissa asianmukaista tietoa menettelyistä, joihin lapset osallistuvat, ja heidän oikeuksistaan jäsenneilyssä ja koordinoitussa muodossa.

FRA:n näkemys 17

Jäsenvaltioiden ja tarpeen vaatiessa myös EU:n olisi varmistettava, että kirjallista materiaalia, jossa selitetään lapsen oikeudet, oikeusprosessi ja eri ammattilaisten roolit, laaditaan järjestelmällisesti, mukautetaan lasten tarpeisiin ja jaetaan eri jäsenvaltioihin. On käytettävä eri kanavia ja muotoja, kuten verkkoesitteitä ja -tiedotteita, sekä audiovisuaalista materiaalia, kuten filmejä ja TV-ohjelmia. Oikeudelliset asiakirjat, kuten lasten haastekirjeet ja tiedoksiantot, olisi myös muokattava sisällöltään ja muodoltaan lapsille soveltuviksi. Lapset suosittelivat erityisesti, että lapsi saisi kirjallisen materiaalin lisäksi suullisen selityksen aikuiselta, mieluiten ammattilaiselta, jolla on riittävät taustatiedot ja tietämys. Olemassa olevia lapsille soveltuvia materiaaleja, joita ovat laatineet myös kansainväliset toimielimet, kuten Euroopan neuvosto, pitäisi jakaa ja käyttää laajasti.

Tukipalveluiden saatavuus tietojen antamiseksi asianmukaisesti lapsille ja heidän vanhemmilleen

Direktiivissä ihmiskaupan ehkäisemisestä ja direktiivissä lasten seksuaalisen hyväksikäytön ja seksuaalisen riiston sekä lapsipornografian torjumisesta viitataan tarpeeseen tarjota apua, tukea ja suojelua lapsiuhreille ja tarvittaessa heidän perheilleen eri tavoilla, kuten arvioimalla jokaisen lapsen tarpeet yksilöllisesti. Tukea on annettava ennen rikosoikeudellista menettelyä, sen kuluessa ja tarvittavan ajan jälkeen. Rikoksen uhrien oikeuksia koskevassa direktiivissä määrätään, että uhrien tukipalvelujen on tarjottava vähintään tietoja, neuvontaa ja tukea, jotka liittyvät uhrin asemaan rikosoikeudellisissa menettelyissä, mukaan lukien valmistautuminen oikeuden istuntoon osallistumiseen, ja että tukipalveluissa on huomioitava uhrien erityistarpeet. Siinä määrätään myös, että perheenjäsenillä on oikeus käyttää uhrien tukipalveluja tarpeidensa sekä uhrin kohdistuneen rikoksen johdosta aiheutuneen vahingon suuruuden mukaisesti.

Erityisesti uhreille ja todistajille suunnatut tukipalvelut ovat tärkeässä asemassa, kun kyseessä on tietojen antaminen lapsille ja heidän vanhemmilleen, lapsen valmistelu oikeuden kuulemista varten ja lapsen tukeminen menettelyiden läpikäynnissä. Näihin palveluihin saattaa kuulua kotikäyntejä ja ennen oikeudenkäyntiä tapahtuvia vierailuja, joissa lapsi tutustutetaan tuomioistuimeen. Ammattilaiset pitävät näitä palveluja olennaisen tärkeinä lasten yleisen suojelun kannalta. Lapset arvostavat sitä,

että lapsiystävällisesti käyttäytyvät ammattilaiset antavat heille etukäteen tietoa lapsille soveltuvassa ympäristössä. Lapset suhtautuvat poikkeuksetta myönteisesti kotikäynteihin ja ennen oikeudenkäyntiä tapahtuviin vierailuihin sekä lapsille soveltuvien toimien ja materiaalien käyttöön. Lapset arvostavat myös luottamuksellisten ja pysyvien suhteiden luomista ammattilaisiin ja sitä, että he voivat esittää näille kysymyksiä missä tahansa menettelyjen vaiheessa.

Vaikka valtaosa jäsenvaltioista tarjoaa tukipalveluita, yleinen näkemys on, että olisi tehtävä paljon enemmän. Jäsenvaltiot, joissa ei ole lakimääräisiä vaatimuksia tiedon antamista koskevista menettelyistä, vaikuttavat keskittyvän tukiohjelmiaan hankaliin tapauksiin ja tietyn tyyppisiin rikoksiin, kuten ihmiskauppaan tai seksuaaliseen hyväksikäyttöön, sekä asianomistajiin, eivät välttämättä todistajiin. Lapset ovat sitä mieltä, että he ja heidän vanhempansa eivät useinkaan pysty hyödyntämään tukipalveluita, koska heille ei anneta riittävästi tietoa niistä. Sekä rikos- että siviilioikeudellisiin menettelyihin osallisina olleet lapset katsoivat, että he saivat tukipalveluiden ansiosta enemmän tietoa ja pystyivät valmistautumaan paremmin etenkin oikeudenkäyntiä edeltävässä vaiheessa. Lapset pitävät valittavana sitä, että he eivät saa siviilioikeudellisissa menettelyissä riittävästi tietoa kuulemisten tarkoituksesta, lausuntojensa seuraamuksista ja annetuista tuomioista.

FRA:n näkemys 18

Jäsenvaltioiden ja tarpeen vaatiessa myös EU:n olisi varmistettava, että tukipalvelut ovat kaikkien rikos- että siviilioikeudellisiin menettelyihin osallistuvien lasten saatavilla kaikissa menettelyjen vaiheissa. Lapsille ja heidän perheilleen on annettava tietoa saatavilla olevista palveluista. Tukipalveluissa olisi huomioitava vanhempien ja luottohenkilöiden tärkeä rooli tiedon antamisessa lapsille ja lasten tukemisessa.

”Minusta sinne [kuulemiseen] meneville lapsille pitää selittää enemmän, miksi se [paneeli] tekee päätöksiä, joita se tekee, ja mitä se on päätöksissään huomionnut... He [lapset] eivät ymmärrä sitä, ja se aiheuttaa pahaa mieltä.”
(Yhdistynyt kuningaskunta, 18-vuotias poika (osallistunut säännöllisesti kuulemiseen 6 vuoden iästä lähtien), huoltoja hoitoa koskeva päätös annettu)

Yksi ammattimainen yhteyshenkilö tukee lasta oikeudenkäyntimenettelyn aikana

Sekä rikosoikeudessa että siviilioikeudessa kansallinen lainsäädäntö on yleensä liian yleisluonteista, eikä siinä täsmennetä, kenen tehtävä on antaa asiasta tietoa lapselle. Siksi käytännöt ovat hyvin vaihtelevia. Joissakin maissa ammattilaiset antoivat ristiriitaista tietoa siitä, kuka tiedon antamisesta lapsille vastaa. Toisissa maissa oikeudellinen epäselvyys johtaa siihen, että asiaan osallistuu useita eri ammattilaisia. Tiedon antaminen jää usein vanhemmille huolimatta siitä, onko vanhemmilla asiasta riittävästi tietoa tai ovatko vanhemmat puolueettomia. Siviilioikeudellisista menettelyistä on saatavilla vain vähän tietoa tuen ja tiedon antamisen sekä ammattilaisia koskevien sääntöjen ja ohjeiden yhteydestä.

Lasten kokemukset tiedon saamisesta vaihtelevat suuresti. Heidän mielestään lasten pitäisi saada tietoa sekä vanhemmilta että ammattilaisilta. Vanhempia pidettiin yleensä parempana vaihtoehtona, mutta heillä ei aina ollut riittävästi tietoa. Lapset suhtautuivat myönteisesti siihen, että ammattilaiset antoivat heille lapsiystävällistä tietoa lapsille soveltuvalla tavalla. Lapset tekivät myös jossain määrin ehdotuksia siitä, että tietoja voitaisiin täydentää käyttämällä muita lähteitä, kuten verkkosivustoja ja TV:n oikeudenkäyntiohjelmiä.

Kun lasta valvoo yksi tukihenkilö, hän voi varmistaa, että lapsi ja vanhemmat saavat riittävästi tietoa etenkin pitkien oikeudenkäyntien aikana. Samalla varmistetaan, että lapsi saa jatkuvaa henkistä tukea asianmukaisen koulutuksen saaneelta henkilöltä. Jos yhtä ammattilaista ei nimetä tehtävään, lapset saavat usein liian vähän tietoa. Kun lapsen seurana sitä vastoin on tukihenkilö, tämä usein valmistelee lasta ja antaa lapselle tietoa tai varmistaa, että asianmukaiset tahot tekevät niin. Tämä vähentää vanhempiin kohdistuvaa painetta, kun vanhemmilla ei välttämättä ole parhaita mahdollisia edellytyksiä antaa lapsille asianmukaista tietoa.

Ammattilaisten ja lasten vastaukset olivat erittäin myönteisiä, kun yksi tukihenkilö seurasi lasta koko menettelyjen ajan. Yhdistyneen kuningaskunnan välittäjät, Saksan oikeusavustajat ja useiden jäsenvaltioiden uhrin tukemisen asiantuntijat ovat esimerkkejä tähän liittyvistä lupaavista käytännöistä.

”He [hyväntekeväisyysjärjestön edustajat] olivat paikalla koko tapauksen ajan. He tulivat aina tapaamaan minua koko vuoden kestäneen odotuksen ajan... Heiltä sain loistavaa tukea.” (Yhdistynyt kuningaskunta, 19-vuotias tyttö, uhri, seksuaalinen hyväksikäyttö)

FRA:n näkemys 19

EU:n jäsenvaltioiden olisi varmistettava, että luottohenkilö tukee lasta oikeudenkäyntimenettelyjen jokaisessa vaiheessa. Olisi nimitettävä yksi ammattimainen yhteyshenkilö, joka vastaa seuraavista seikoista:

- 1) henkisen tuen antaminen koko menettelyjen ajan*
- 2) lapsen valmistelu menettelyjen eri vaiheita varten*
- 3) tarvittavan tiedon antaminen lapselle soveltuvalla tavalla ja sen varmistaminen, että lapsi ymmärtää omat oikeutensa ja menettelyt*
- 4) sen varmistaminen, että tukea on saatavissa erityismuodossa ja -tavalla lapsille, joilla on erityistarpeita, kuten ulkomaalaisille ilman huoltajaa oleville lapsille, sijaiskodissa tai lastenkodissa eläville lapsille, perheväkivalan lapsiuhrille ja vammaisille lapsille.*

Tällaisen yhteyshenkilön pitäisi käyttää lapsille soveltuvaa lähestymistapaa, hänellä pitäisi olla riittävä koulutus ja hänen pitäisi olla säännöllisesti läsnä menettelyjen eri vaiheissa. Hänen pitäisi myös luoda luottamuksellinen jatkuva suhde lapseen sekä tehdä yhteistyötä ja koordinoita tehtäviä muiden asianosaisten ryhmien kanssa, kuten tuki- ja lastensuojelupalveluiden, poliisien, tuomarien, syyttäjien, asianajajien, vanhempien ja huoltajien kanssa. Yhteyshenkilön pitäisi myös varmistaa, että vanhemmat, kasvatusvanhemmat ja lapsen sijoituspaikan henkilökunta saavat riittävästi tietoa menettelyn keskeisistä vaiheista ja kysymyksistä, jotta he voivat antaa lapselle riittävästi tietoa ja tukea.

Jos yhtä yhteyshenkilöä ei ole käytettävissä, EU:n jäsenvaltioiden pitäisi varmistaa, että tiedon antamisesta lapselle vastaavat tahot koordinoivat toimensa tehokkaasti.

Oikeus suojeluun ja yksityisyyden suojaan

Kansainvälisissä normeissa asetetaan selvästi etusijalle oikeudenkäyntimenettelyissä osallisina olevien lasten suojelu, samalla kun lapsia kannustetaan osallistumaan. Suojaava ja turvallinen ympäristö on välttämätön, jotta lapset voivat osallistua täysimääräisesti ja tehokkaasti ja jotta vältetään kaikki mahdollinen lisäkärsimyksen aiheutuminen. Tähän sisältyy lapsen oikeus suojeluun ja yksityisyyden suojaan.

Suojelevaa tukea lapsille

Useimmissa maissa rikosoikeudellisiin menettelyihin osallistuneet lapset ilmoittivat useammin saaneensa tukea kuin siviilioikeudellisiin menettelyihin osallistuneet lapset. Joissakin maissa lapset totesivat, että rikosoikeudellisissa menettelyissä on saatavissa ajallisesti ja sisällöllisesti kattavaa tukea. Toisissa maissa taas rikos- ja siviilioikeudellisiin menettelyihin osallistuneet lapset katsoivat, että tukea ei ollut saavilla jatkuvasti tai kaikissa menettelyjen vaiheissa ja että tuen saatavuus määräytyy usein vanhempien aloitteellisuuden mukaan.

FRA:n näkemys 20

Jäsenvaltioiden ja tarpeen vaatiessa myös EU:n olisi varmistettava, että lapsia kohdellaan erityistä suojelua tarvitsevinä henkilöinä ja että huomioon otetaan lapsen ikä, kypsyytensä, ymmärryksen taso ja mahdolliset kommunikaatiovaikeudet.

Jäsenvaltioiden pitäisi varmistaa, että suojaavan tuen tarjoaminen on vakiintunut käytäntö ja että sitä on saatavissa kaikissa menettelyjen vaiheissa ja kaikille lapsille koko maassa, myös maaseudulla. Erityistä tukea olisi tarjottava erityisen haavoittuvassa asemassa oleville lapsille, kuten vammaisille, maahanmuuttajille ja sijaiskodissa tai vaihtoehtoisessa hoivaympäristössä eläville lapsille. Tällaista tukea ovat esimerkiksi tulkkaus- ja käännöspalvelut, psykologinen neuvonta ja tuki sekä koulutetut ammattilaiset, jotka tunnistavat lasten erityistarpeet ja osaavat huomioida ne.

FRA:n näkemys 21

Jäsenvaltioiden ja tarpeen vaatiessa myös EU:n olisi varmistettava, että lastensuojelujärjestelmät perustuvat yhdenmennyyn ja tarpeisiin sovitettuun toimintamalliin, jossa otetaan huomioon lasten erityiset tarpeet yleisesti sekä lisäksi kaikki muut seikat, jotka asettavat lapsen erityisen haavoittuvaan asemaan, kuten seksuaalisen hyväksikäytön tai perheväkivalan uhriksi tai todistajaksi joutuminen, lapsen vammaisuus tai lapsen maahanmuuttaja-asema.

Menettelyyn liittyvien takeiden määrittäminen lasten suojelemisen varmistamiseksi

Kansallisessa lainsäädännössä on säädetty erilaisista oikeudessa kuulemiseen liittyvistä suojelutoimenpiteistä. Tällaisiin suojelutoimenpiteisiin kuuluvat vastaajan poistaminen oikeussalista, alustavien käsittelyjen videotallenteet, videoneuvotteluyhteys lausunnon antamista varten sekä näkösuojat lapsen ja vastaajan välillä. Käytännössä tällaisia toimia käytetään kuitenkin usein liian vähän, ja niiden käyttö perustuu tuomarin harkintaan. Lapset kuvaillivat vakavia tapauksia, joissa heidän suojeluaan ja turvallisuuttaan ei ollut varmistettu.

Rikoksen uhriksi joutuneiden lasten suojaa koskeva jäsenvaltioiden lainsäädäntö, kuten säädökset videotallenteiden käytöstä tai tukihenkilön läsnäolosta menettelyissä, ei välttämättä koske lapsitodistajia. Lisäksi tällaiset suojelutoimet olivat useissa jäsenvaltioissa todistajien saatavissa vain tiettyyn ikään asti. Esimerkiksi Suomessa alle 15-vuotiaita lapsia kuulustellaan yleensä vain ennen oikeudenkäyntiä lapsille soveltuviin kuulemistiloihin. 15 vuotta täyttäneitä lapsia kuullaan kuitenkin oikeussalissa, vaikka he täyttäisivät 15 vuotta vasta oikeudenkäyntimenettelyn aikana.

Lapset antoivat selkeitä ehdotuksia siitä, miten heidän turvallisuudentunnettaan voitaisiin parantaa. Ammattilaisten olisi huomioitava nämä ehdotukset valitessaan suojelutoimia. Tällaisia ehdotuksia ovat tiedottaminen syytetyn läsnäolosta ja muista menettelyyn liittyvistä asioista, lapsen mahdollisuus valita, haluaako hän jonkun tuekseen kuulusteluihin ja kenet, lapsiystävällisen ympäristön luominen, lapsiystävällisten haastattelumenetelmien käyttäminen ja lapsen mielipiteiden huomioiminen tiedonjakamisprosessissa.

FRA:n näkemys 22

Jäsenvaltioiden ja tarpeen vaatiessa myös EU:n olisi määritettävä menettelyyn liittyvät takeet ja valvottava niiden toteuttamista, jotta kaikki oikeudenkäyntimenettelyihin osallistuvat lapset ovat varmasti turvassa ja suojassa haitalta, mahdolliselta traumatisoitumiselta, lisäkärsimykseltä ja tunnistetuksi tulemiselta ennen menettelyjä, niiden aikana ja niiden jälkeen. Ammattilaisten olisi huomioitava lasten ehdotukset valitessaan suojelutoimia. Menettelyyn liittyvien takeiden yhtäläinen saatavuus kaikille lapsille olisi varmistettava huolimatta lapsen iästä ja hänen roolistaan menettelyissä. Lapsiuhreja koskevat nykyiset menettelyyn liittyvät takeet olisi laajennettava koskemaan rikosoikeudellisten menettelyjen lapsitodistajia ja siviilioikeudellisiin menettelyihin osallistuvia lapsia.

Useat lapset kertoivat kohdanneensa syytettyjä rikos- ja siviilioikeudellisissa menettelyissä, koska menettelyyn liittyvät takeet eivät olleet riittäviä. Tällaiset epätoivotut syytetyn ja tämän sukulaisten kohtaamiset, jotka tapahtuvat usein ennen kuulemista tai niiden jälkeen, koska lapsille soveltuvia odotustiloja ei ole, ovat lasten pahin pelko. Lisäksi lasten turvallisuudentunnetta horjuttaa se, ettei erillisiä sisäänkäyntejä ole tai että turvajärjestelyt ovat heikot, jolloin esimerkiksi osapuolten saapumis- ja poistumisaikoja ei onnistuta järjestämään niin, että lapset eivät joudu kohtaamaan syytettyjä. Ammattilaisten epäasiallinen käytös, uhkaava ympäristö, luottamuksellisuuden puute ja tietojen jakaminen ilman lasten lupaa herättää lapsissa usein pelkoa.

”Näin hänet oikeudessa pari kertaa. Joskus jähmetyin paikolleni enkä pystynyt liikkumaan, koska olen kauhuissani.” (Puola, 18-vuotias tyttö, todistaja ja uhri, seksuaalinen hyväksikäyttö)

”Minun täytyi istua penkillä odottamassa oikeussalin ulkopuolella. Pelkäsin koko ajan, että joku tulisi ulos oikeussalista. Kuka tahansa heistä olisi voinut lähteä milloin tahansa. Siksi menin usein nurkkaan tai kävelin ympäriinsä... Biologinen isäni ja hänen uskottunsa tulivat, ja koko porukka seisoivat käytävässä siellä täällä. Minun täytyi... Tuomari talutti minut heidän lävitseen, minun täytyi kulkea kaikkien ohji ja se oli ihan... kunnes pääsimme kuulemishuoneeseen. Se ei ollut tuomarinkaan mielestä oikein.” (Saksa, 14-vuotias tyttö, osapuoli, huoltajuuskiista)

Lapsen suojeeluun ja yksityisyyden suojaan liittyvien oikeuksien varmistaminen

EU:n lainsäädäntö velvoittaa jäsenvaltioita suojelemaan lapsiuhrien yksityisyyttä, henkilöllisyyttä ja lapsen kuvaa sekä ehkäisemään kaiken sellaisen tiedon julkistamisen, jonka perusteella lapsi voidaan tunnistaa. Yleisen tietosuojasetuksen mukaan alle 16-vuotiaiden lasten henkilötietojen luovuttamiseen tarvitaan vanhempien lupa ja 16 vuotta täyttäneiden lasten henkilötietojen luovuttamiseen lapsen lupa. Siksi kansallisessa lainsäädännössä säädetään toimista, joilla suojataan rikosoikeudellisiin menettelyihin osallistuvien lasten henkilöllisyyttä ja yksityisyyttä. Siviilioikeudellisissa menettelyissä yksityisyyden suojan laajuuteen vaikuttavat yksityisoikeuden osa-alue ja lapsen rooli menettelyissä. Kolmessa maassa varmistetaan itsesääntelytoimilla, että lapsen henkilötiedot pysyvät luottamuksellisina eivätkä joudu median tai suuren yleisön tietoon.

FRA:n näkemys 23

EU:n jäsenvaltioiden pitäisi ottaa käyttöön toimia, joilla estetään lapsen ja syytettyjen sekä muiden lapsen uhkaaviksi kokemien osapuolten välinen kontakti. Tällaisia toimia ovat videoneuvotteluyhteydet, näkösuojat lapsen ja vastaajan välillä sekä vastaajan poistaminen oikeussalista lapsen kuulemisen ajaksi. Jäsenvaltioiden ja tarpeen vaatiessa myös EU:n olisi varmistettava, että ympäristö on lapsiystävällinen kaikissa menettelyjen vaiheissa ja että oikeuksissa ja poliisiasemilla on käytössä asianmukaiset lapsille soveltuvat odotustilat ja erilliset sisäänkäynnit. Näitä on käytettävä järjestelmällisesti lapsen suojelemiseksi, niin ettei lapsi joudu kohtaamaan epäiltyä rikoksentehtyä tai riidan vastapuolena olevaa perheenjäsentä ja ettei lapsi joudu odottelemaan liian tukalassa ympäristössä kuulemisvuoroaan tai osallistuessaan useisiin menettelyihin.

Lapset kertoivat, että riittämätön luottamuksellisuus ja tietosuojat aiheuttivat heille pelkoa ja stressiä oikeudenkäyntimenettelyissä. He pelkäsivät, että tietoa tapauksesta tai menettelyistä vuotaa julkisuuteen. Useat lapset valittivat, että koulussa, yhteisössä tai naapurustossa oli saatu tietää oikeustapausta koskevia tietoja. Lapsille aiheutti ahdistusta, kun ympäristön ihmiset saivat tietää heidän roolinsa menettelyissä, perheen tilanteen tai oikeuden päätökset. Lapset ilmoittivat joskus myös, että muut lapset tai paikallinen yhteisö oli kiusannut tai leimannut heitä, koska opettajat, vanhemmat, sukulaiset, ammattilaiset tai media oli paljastanut heistä tietoja.

Ammattilaisten kokemuksia vastaavasti vain kuitenkin harva lapsi ilmoitti henkilötietojen paljastumisesta, koska media oli julkaissut oikeustapausta koskevia tietoja. Muutama lapsi ilmoitti, että heidän vanhempansa osallistuivat TV-ohjelmaan ja paljastivat siten tietoja seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvistä tapauksista. Lapset mainitsivat myös tapauksia, joissa media julkaisi tietoja ja paljasti lasten henkilöllisyyden ilman heidän lupaansa. Muutama lapsi kuitenkin katsoi, että mediajulkisuus ja julkinen tietoisuus oikeustapauksista voivat vaikuttaa myönteisesti lasten kokemuksiin ja lisätä yhteisön tietoisuutta.

FRA:n näkemys 24

Jäsenvaltioiden ja tarpeen vaatiessa myös EU:n olisi varmistettava, että oikeudenkäyntimenettelyihin osallistuvien lasten henkilöllisyyttä ja yksityisyyttä suojellaan asianmukaisesti lainsäädännöllä ja toimilla, kuten poistamalla yleisö oikeussalista tai käyttämällä kuulemisissa videoneuvotteluyhteyttä tai aiemmin tallennettuja lausuntoja. On varmistettava, että lapsen henkilötiedot pysyvät ehdottoman luottamuksellisina eivätkä joudu median tai suuren yleisön tietoon. Tallenteita on säilytettävä turvallisesti ja lasten henkilöllisyyttä on suojeltava tietoverkossa kaikilla oikeudenaloilla huolimatta lapsen roolista menettelyissä. Henkilötietoja saa käyttää ja siirtää vain, kun se on ehdottoman tarpeen, ja lapsen etu ja mielipiteet on aina huomioitava.

Oikeus olla joutumatta syrjityksi

Rikoksen uhrien oikeuksia koskevassa direktiivissä edellytetään, että uhrien oikeuksia sovelletaan syrjimättömästi ja että uhrit tunnustetaan uhreiksi ja heitä kohdellaan syrjimättömästi ja yksilöllisesti kaikessa yhteydenpidossa rikosoikeudellisen menettelyn puitteissa toimiviin uhrien tukipalveluihin tai toimivaltaisiin viranomaisiin. Tietoisuus ja ymmärtämys siitä, että lapsille on tarjottava erityisiä palveluja, joissa huomioidaan muun muassa lapsen etninen tausta, kansallisuus, sukupuoli ja mahdolliset vammat, vaihteli haastateltujen ammattilaisten parissa. Joissakin tutkituissa jäsenvaltioissa ammattilaiset keskittyivät romanilasten syrjintään oikeudenkäyntimenettelyissä, toisissa vammaisiin lapsiin, ulkomaalaisiin lapsiin tai kansainvälisen ihmiskaupan uhriin. Ammattilaiset esittivät huolensa siitä, että heidän oman asiantuntemuksensa puute heikensi palveluiden saatavuutta tietyille ryhmille. Joissakin jäsenvaltioissa tunnistettiin useita myönteisiä aloitteita. Esimerkiksi Yhdistyneessä kuningaskunnassa tällaisia aloitteita ovat lapsiystävällisen materiaalin kääntäminen eri kielille, naispoliisien käyttö seksuaalisen hyväksikäytön uhriksi joutuneiden tyttöjen haastatteluisissa, tulkkien ja viittomakielen tulkkien käyttö sekä syyttäjille suunnatut ohjeet siitä, miten kehitysvammaisia henkilöitä haastatellaan.

Lapset eivät korostaneet syrjintään liittyviä kysymyksiä. Sen sijaan useat lapset kertoivat saaneensa oikeudenmukaista ja kunnioittavaa kohtelua. Lisäksi monet lapset kertoivat kohdanneensa ”positiivista

syrijintää” ja saaneensa parempaa kohtelua, koska olivat lapsia. Silloin, kun syrjinnästä tehtiin yleisimmin ilmoituksia, ne liittyivät ikään. Lapset arvostelivat usein saaneensa epäoikeudenmukaista kohtelua iän perusteella lähinnä siviilioikeudellisissa menettelyissä.

”Huomasin, että vanhetessani mielipiteitäni alettiin pitää vähän enemmän arvossa, ja se on sääli. Lapsen mielipiteet ovat ihan yhtä tärkeitä, oli hän sitten 5-, 10- tai 15-vuotias.” (Ranska, 17-vuotias tyttö (kuultu ikävuosien 6 ja 17 välillä), osapuoli, riittämätön vanhemmuus)

Kriittinen käänne tapahtuu noin 14 vuoden iässä. Alle 14-vuotiaat ilmoittivat saaneensa erilaista kohtelua ikänsä vuoksi. Ammatillaiset eivät heidän mielestään suhtautuneet heihin tarpeeksi vakavasti eivätkä huomioineet heidän lausuntojaan, mielipiteitään, toiveitaan tai tunteitaan. Heidän mielestään oikeus on paremmin aikuisten saavutettavissa ja aikuiset voivat osallistua heitä vapaammin menettelyihin, koska saavat mielipiteensä paremmin kuuluviin. Osa lapsista tuki tätä vertaamalla osallistumiskokemuksiaan nuorempana ja vanhempana ja totesi, että he pystyivät osallistumaan paremmin vanhempina, koska he pystyivät ilmaisemaan tunteensa paremmin ja ammatillaiset kuuntelivat heitä tarkemmin. Monet lapset ja myös yli 14-vuotiaat lapset kuitenkin harmittelivat sitä, että ammatillaiset eivät ottaneet heidän kypsyystasoaan huomioon, vaan kohtelivat heitä joko samalla tavalla kuin aikuisia tai kuin pieniä lapsia. Jotkut lapset ilmoittivat kokeneensa syrjintää sosiaalisen taustansa, sukupuolensa, menettelyjä koskevan roolinsa tai etnisen taustansa vuoksi. Esimerkiksi romanilapset ilmoittivat epäoikeudenmukaisesta kohtelusta Espanjassa ja Bulgariassa, samoin venäjänkieliset lapset Virossa ja rodulliseen tai etniseen vähemmistöön kuuluvat lapset Ranskassa.

Haastattelija: ”Oliko paikalla ketään, joka puhui sinun äidinkieltäsi?”

Lapsi: ”Ei ollut. He olivat bulgarialaisia.” (Bulgaria, 14-vuotias poika, todistaja, murhatapaus)

FRA:n näkemys 25

Jäsenvaltioiden ja tarpeen vaatiessa myös EU:n olisi varmistettava, että menettelyyn liittyviin takeisiin sisältyy syrjinnänvastaisia toimia ja että palvelut mukautetaan lasten erityistarpeiden ja haavoittuvuuksien mukaisesti. Tietoa on annettava kielellä, jota lapsi ymmärtää. Tietoa on esimerkiksi käännettävä lapsen äidin kielelle, ja vammaisten lasten kielelliset vaikeudet on huomioitava. Ammatillisten pitäisi saada tarpeeksi tukea, ohjeita ja koulutusta, jotta he voivat huomioida lasten erilaiset tarpeet ja tarvittaessa ohjata lapset erityispalveluiden piiriin.

FRA:n näkemys 26

EU:n jäsenvaltioiden pitäisi kiinnittää erityistä huomiota oikeudenkäytön saatavuuden edistämiseen ja tarvittavan oikeusavun, oikeudellisen edustuksen ja erityisen haavoittuvassa asemassa oleville lapsille soveltuvan tuen tarjoamiseen, mukaan lukien tulkkaus- ja käännöstarpeet sekä fyysisen vammaan tai muuhun vammaan liittyvät esteet. Oikeudenkäytön saatavuutta pitäisi parantaa haavoittuvassa asemassa oleville lapsille, kuten köyhyydessä eläville lapsille, romani- ja pakolaislapsille, turvapaikanhakijoille tai ilman huoltajaa saapuneille alaikäisille maahanmuuttajille. Erityistä huomiota on kiinnitettävä syrjinnän, kuten viharikoksen, kohteeksi joutuneiksi lapsiin. Tietoa lasten mahdollisuudesta käyttää oikeussuojakeinoja pitäisi olla kaikkien lasten saatavilla, ja tiedot olisi jaettava ryhmiin.

Lapsen edun periaate

Euroopan unionin perusoikeuskirjassa ja EU:n johdetussa oikeudessa lapsen etua pidetään ensisijaisena, ja lapsen edun käsite sisältyy lainsäädäntöön useimmissa EU:n jäsenvaltioissa. Valtaosa eri maiden vastaajista piti käsitettä kuitenkin monitahoisena, epämääräisenä ja erittäin tulkinnanvaraisena. He totesivat myös, ettei heillä ollut välineitä, joilla voitaisiin määrittää, arvioida ja raportoida, miten tällainen etu toteutuu.

Haastatelluilla lapsilla oli vaikeuksia ymmärtää lapsen edun periaatetta. Osa pystyi keskustelemaan aiheesta vasta selityksen saatuaan. Puolet rikos- ja siviilioikeudellisiin menettelyihin osallistuneista lapsista totesi, että heidän etunsa oli toteutunut. Sillä he tarkoittivat yleensä, että tuomio oli heidän odotustensa mukainen tai että oikeudenkäyntimenettely oli ollut heidän mielestään oikeudenmukainen, selkeä ja lapsiystävällinen. Rikosoikeudellisissa menettelyissä tämä tarkoitti yleensä sitä, että syytetyt saivat vankeustuomion, heidän tuomionsa eivät olleet liian lieviä ja että lapsille ei tullut tunnetta siitä, että vastaajan tai syytetyt oikeudet olivat menneet heidän omien oikeuksiensa edelle. Siviilioikeudellisissa menettelyissä lasten edun mukaista ei heidän mielestään ollut vanhempien oikeuksien painoarvo huoltajuustapauksissa ja tunne siitä, että ammatillaiset eivät kuulleet heidän mielipiteitään sijaiskotiin tai hoitolaitokseen sijoittamisesta. Sijoittamispäätöstapauksiin osallistuneiden lasten mielestä tulos oli heidän etunsa mukainen, kun heitä ei erotettu vanhemmistaan. Vanhemmistaan erotetut lapset myönsivät kuitenkin, että kun ammatillaiset selittivät heille, miksi päätökset oli tehty ja miten ne

olivat heidän etunsa mukaisia, heidän näkemyksensä saattoi muuttua ja he saattoivatkin katsoa oman etunsa toteutuneen.

Haastattelija: "Tekikö tuomioistuin päätöksen siitä, missä ja kenen kanssa sinun pitäisi asua, sinun etusi mukaisesti?"

Lapsi: "Kyllä, koska joskus lapset haluavat palata kotiin, mutta eivät voi, koska vanhemmat juovat tai lyövät lapsia. Silloin lapselle on parempi jäädä laitokseen, koska siellä kukaan ei juo tai lyö heitä." (Puola, 11-vuotias poika, osapuoli, hoitolaitokseen sijoittamista koskeva tapaus)

FRA:n näkemys 27

Jäsenvaltioiden ja tarpeen vaatiessa myös EU:n olisi taattava lapsen etu varmistamalla, että lainsäädännössä on selkeät lapsen edun tunnistamisen ja arvioimisen kriteerit, joissa huomioidaan lapsen mielipiteet, identiteetti, suojele, turvallisuus ja mahdollinen haavoittuvuus. Lapsen edun periaatetta on toteutettava laaja-alaisesti. Lapsen edun määrittäminen on moniammatillinen prosessi. Lainsäädännöksissä pitäisi myös edellyttää raportointia siitä, miten lapsen etu on arvioitu. Arviointia varten pitäisi laatia sääntöjä, ohjeita ja menettelyjä. Ammattilaisten olisi varmistettava etenkin prosessia ja menettelyn lopputuloksia selittäessään, että lapset ymmärtävät lapsen edun periaatteen.

Ammattihenkilöstön koulutus

EU:n johdettussa rikosoikeudessa säädetään uhrien tai mahdollisten uhrien kanssa työskentelevien viranomaisten koulutustarpeesta. Rikoksen uhrien oikeuksia koskevassa direktiivissä koulutustarve laajennetaan koskemaan eri ammattiryhmiä, kuten poliiseja, oikeusosalalla toimivia ja uhrien tukipalvelujen henkilöstöä, jotta he osaavat tunnistaa uhrin ja kohdella uhreja puolueettomasti, kunnioittavasti ja ammattitaitoisesti.

Tutkimuksen mukaan kaikilla lapsia koskevaan oikeusjärjestelmään kuuluvilla ammattialoilla on puutteita lasten kanssa työskentelevien henkilöiden erikoistumisessa ja koulutuksessa. Vastaajien mielestä oikeusalan ammattilaiset hyötyisivät koulutuksesta, joka koskee vuorovaikutusta lasten kanssa, ja sosiaalialan ammattilaiset hyötyisivät koulutuksesta, jonka aiheena on lapsiin liittyvä lainsäädäntö. Ammattilaisten mielestä koulutusta ei ole riittävästi tarjolla ja

se perustuu lähinnä vapaaehtoisuuteen. Lisäksi ajan ja resurssien puute estävät usein johdonmukaisen osallistumisen koulutusohjelmiin. Koulutusbudjetteja on leikattu ja osallistuminen määräytyy usein sen perusteella, onko koulutus ilmaista.

Muista takeista huolimatta lasten kanssa työskentelevien ammattilaisten erikoistumisen ja koulutuksen puute johtaa usein huonoihin käytäntöihin ja voi aiheuttaa lapsille henkistä ja fyysistä haittaa. Se vaikuttaa myös siihen, miten lapsen oikeudet huomioidaan menettelyissä. Vastaajat arvioivat ammattilaisten suhtautumista lapsiin paljon myönteisemmin, kun ammattilaiset olivat osallistuneet tarpeisiin sovellettuun koulutukseen. Esimerkiksi sosiaalialan ammattilaiset arvioivat, että Suomessa pakollisen lasten kuulemista koskevan koulutuksen läpikäyneet poliisit olivat erittäin päteviä haastattelemaan lapsia. Ammattilaiset huomauttivat myös, että koulutus voi vahvistaa olemassa olevia taitoja ja tekniikoita koskevaa tietoa. Myös lapset arvioivat myönteisesti säännöllistä koulutusta saaviin ryhmiin kuuluvia ammattilaisia. Lapset suhtautuivat esimerkiksi myönteisemmin sosiaalialan ammattilaisiin, joilla on todennäköisesti riittävä ammatillinen tausta ja kokemus, kuin oikeusalan ammattilaisiin, joilla ei usein ole kokemusta lasten kanssa työskentelemisestä.

Ammattilaisille on kaiken kaikkiaan annettava koulutusta lasten tarpeiden huomioimisesta sekä lasten tunteiden ja toiveiden ymmärtämisestä. Ammattilaisten on mahdollistettava ja sallittava, että lapset voivat tehdä tietoon perustuvia valintoja saatavissa olevista menettelyyn liittyvistä takeista.

FRA:n näkemys 28

EU:n jäsenvaltioiden olisi varmistettava, että kaikki lasten kanssa työskentelevät ammattilaiset saavat koulutusta lasten oikeuksista, lapsiystävällisestä suullisesta ja sanattomasta viestinnästä ja kielestä, lapsen kehityksestä sekä lapsiin liittyvästä rikos- ja siviililainsäädännöstä. Ammattilaiset pitäisi kouluttaa tunnistamaan eri-ikäisten lasten erilaiset tarpeet, jotta he voivat huomioida ne ja kommunikoida lasten kanssa asianmukaisesti. Tuomareiden ja syyttäjien yleistä ja erityiskoulutusta olisi edistettävä. Koulutuksen pitäisi olla pakollista lasten kanssa välittömästi tekemisissä oleville ammattilaisille, kuten poliiseille ja tuomioistuinhenkilöstölle. Eri ammattilaisille suunnattuja koulutusmoduuleja pitäisi kehittää.

FRA:n näkemys 29

EU:n jäsenvaltioiden olisi varmistettava, että vain koulutetut ammattilaiset kuulevat lapsia ja että lasten kuulemista koskeva ammattilaisten koulutus on pakollista ja jatkuvaa. Tähän sisältyy koulutusmahdollisuuksien lisääminen, lasten kuulemiseen koulutettujen ammattilaisten määrän lisääminen sekä erikoistuneiden ja koulutettujen ammattilaisten määrän lisääminen kuulemisissa. Lapsia kuulevat ammattilaiset tarvitsevat erityiskoulutusta soveltuvista kuuluselutekniikoista, lasten kuulemisesta annetuista ohjeista ja asianmukaisesta oikeusperustasta.

FRA:n näkemys 30

EU:n jäsenvaltioiden olisi varmistettava, että kaikki lasten kanssa tekemisissä olevat ammattilaiset saavat koulutusta siitä, millaista tietoa lapsille annetaan ja missä muodossa, miten kaikki menettelyjen osa-alueet voi selittää lapsiystävällisesti ja miten voi varmistaa, että lapsi on ymmärtänyt asian. Tämän perusteella lasten pitäisi pystyä tekemään tietoon perustuvia päätöksiä osallistumisestaan menettelyihin.

FRA:n näkemys 31

EU:n jäsenvaltioiden olisi varmistettava, että koulutusta järjestetään kansallisella tasolla, jotta kaikilla ammattilaisilla on yhdenvertainen mahdollisuus osallistua koulutukseen ja jotta lasten eriarvoinen kohtelu asuinpaikan perusteella voidaan välttää. Koulutusta pitäisi täydentää myös valvonnalla ja monialaisella käytäntöjen vaihdolla ammattilaisten kesken. EU:n pitäisi luoda kannustimia jäsenvaltioille ammattilaisten kouluttamista varten, ja lupaavien käytäntöjen vaihtoon jäsenvaltioiden kesken ja niiden sisällä sekä EU:n koulutusmoduulien kehittämiseen pitäisi kannustaa.

Moniammatillinen yhteistyö

Ammattilaisten mielestä on erityisen tärkeää, että eri alojen ammattilaiset sovittavat toimiaan yhteen ja tekevät yhteistyötä koko oikeudenkäyntimenettelyn ajan, jotta oikeudenkäytön lapsiystävällisyys voidaan varmistaa. Yhteistyötä tekevät ammattilaiset arvioivat, että lapset ovat paremmin valmistautuneita,

lapsilla on enemmän tietoa ja lapsia suojellaan ja tuetaan paremmin, mikä edistää lasten osallistumista ja tehostaa lasten suojelua.

Vastaajien mielestä ammattilaisten toiminnan yhteen sovittamiseen tarkoitettuja mekanismeja on liian vähän. Tämän johdosta menettelyt viivästyvät eivätkä käytännöt ole yhdenmukaistettuja. Yleisen käsityksen mukaan toimintamenettelyjen kehittäminen voisi parantaa yhteensovittamista. Tältä osin ammattilaiset arvioivat myönteisesti esimerkiksi Suomen ja Yhdistyneen kuningaskunnan tandem-mallin, Kroatian, Ranskan ja Espanjan erikoistuneet moniammatilliset lääketieteelliset yksiköt sekä moniammatillisen yhteistyön viralliset mallit, kuten Saksan Münchenin mallin.

Lasten vastaukset vahvistivat ammattilaisten suosituksia, joiden mukaan yhteensovittamista lisäämällä voidaan vähentää lapsiin kohdistuvia kielteisiä vaikutuksia, kuten kuulemisten toistamista sekä menettelyihin liittyvien takeiden ja tiedon puutetta.

FRA:n näkemys 32

Jäsenvaltioiden ja tarpeen vaatiessa myös EU:n olisi varmistettava, että ammattiyhdistykset ja muut asiaankuuluvat toimijat edistävät toimielinten välistä yhteistyötä ja moniammatillista lähestymistapaa. Ammattilaisten noudattamia vakiomuotoisia toimintamenettelyitä olisi niin ikään edistettävä yhteistyön vahvistamiseksi.

Resurssien saatavuus

Ammattilaiset huomauttivat toistuvasti, että henkilöresurssit ja taloudelliset resurssit ovat riittämättömiä. Tuomareilla ja sosiaalialan ammattilaisilla on paljon työtä ja henkilöstöä on liian vähän. Kohdistetut resurssit eivät vastaa tapausten määrää tai menettelyihin osallistuvien lasten tarpeita. Myös niissä maissa, joiden kansallista lainsäädäntöä pidetään vankkana, julkisen talouden säästötoimien katsotaan vaarantavan nykyisten hyvien käytäntöjen perustana olevien toimien toteuttamisen. Riittävien resurssien tarve ja niiden puute korostuvat, kun vain harva lapsi ilmoitti saaneensa lapsille soveltuvaa tiedotusmateriaalia tai tulleen kuulluksi lapsiystävällisessä kuulemisympäristössä. Ammattilaisten lapset huomioivan käyttäytymisen tärkeyttä ei pidä aliarvioida menettelyjen lapsiystävällisyyden varmistamisessa.

FRA:n näkemys 33

Jäsenvaltioiden ja tarpeen vaatiessa myös EU:n olisi varmistettava, että riittävät sisällölliset ja ajalliset resurssit ohjataan lasten tarpeiden täyttämiseen oikeudenkäyntimenettelyissä. Henkilöresurssit ja taloudelliset resurssit on kohdennettava asianmukaisesti, jotta haastattelutiloissa on toimivat nauhoituslaitteet ja jotta ohjeita, menettelyjä ja lapsiystävällistä tiedotusmateriaalia voidaan laatia ja jakaa. Kustannuksia voidaan pienentää vaihtamalla laadittua materiaalia alueellisesti ja asettamalla kuulemistilat eri toimijoiden käyttöön. Lisää taloudellisia resursseja olisi myönnettävä, jotta tukipalveluita on saatavissa ja jotta moniammatillista lähestymistapaa ja ammattilaisten toiminnan yhteensovittamista koskevaa koulutusta voidaan edistää.

Oikeudenkäyntimenettelyihin osallistuu Euroopan unionissa (EU) vuosittain noin 2,5 miljoonaa lasta, joiden vanhemmat ovat eroamassa tai jotka ovat joutuneet rikoksen uhriksi tai todistajaksi. Vaikka lasten osallistuminen näihin menettelyihin on olennaisen tärkeää oikeuden toimivuuden parantamisen kannalta, lasten kohtelu oikeusjärjestelmissä herättää edelleen huolta. Euroopan unionin perusoikeusviraston (FRA) tutki, missä määrin lasten oikeus tulla kuulluksi, oikeus saada tietoa, oikeus saada suojelua ja oikeus olla joutumatta syrjityksi toteutuvat käytännössä. Tutkimuksessa tehtiin laajoja oikeudenkäyntimenettelyihin osallistuvien ammattilaisten ja lasten haastatteluja. Ensimmäisessä raportissa esiteltiin ammattilaisten näkemyksiä. Tässä raportissa keskitytään lasten näkökulmaan ja käydään läpi tekijöitä, jotka estävät lasten täysimääräistä osallistumista, sekä toimia, joilla näitä esteitä voidaan poistaa. Siinä korostetaan ensimmäisen raportin tavoin, että paljon on vielä tehtävä, jotta oikeus EU:ssa olisi aidosti lapsiystävällistä.

Lisätietoja

Täydellinen raportti *Child-friendly justice – Perspectives and experiences of children involved in judicial proceedings as victims, witnesses or parties in nine EU Member States* on osoitteessa <http://fra.europa.eu/en/publication/2017/child-friendly-justice-childrens-view>

Muita asiaan liittyviä FRA:n julkaisuja:

- FRA (2015), *Child-friendly justice – Perspectives and experiences of professionals on children’s participation in civil and criminal judicial proceedings in 10 EU Member States*, Luxemburg, julkaisutoimisto, <http://fra.europa.eu/en/publication/2015/child-friendly-justice-perspectives-and-experiences-professionals-childrens>, ja sen tiivistelmä, <http://fra.europa.eu/en/publication/2015/child-friendly-justice-perspectives-and-experiences-professionals-summary> (saatavana 24 kielellä)
- FRA-ECtHR (2016), *Käsikirja Euroopan lapsen oikeuksia koskevasta oikeudesta*, Luxemburg, julkaisutoimisto, <http://fra.europa.eu/en/publication/2015/handbook-european-law-child-rights> (saatavana 22 kielellä)
- FRA (2015), *Victims of crime in the EU: the extent and nature of support for victims*, Luxemburg, julkaisutoimisto, <http://fra.europa.eu/en/publication/2014/victims-crime-eu-extent-and-nature-support-victims>
- FRA (2015), *Violence against children with disabilities: legislation, policies and programmes in the EU*, Luxemburg, julkaisutoimisto, <http://fra.europa.eu/en/publication/2015/children-disabilities-violence>, ja sen tiivistelmä, <http://fra.europa.eu/en/violence-children-disabilities-eu-summary> (saatavana 24 kielellä)
- FRA (2014), *Vanhempien huolenpitoa vailla olevien lasten edunvalvonta – Käsikirja edunvalvontajärjestelmien vahvistamisesta ihmiskaupan lapsiuhrien erityistarpeiden täyttämiseksi*, Luxemburg, julkaisutoimisto, <http://fra.europa.eu/en/publication/2014/guardianship-children-deprived-parental-care-handbook-reinforce-guardianship> (saatavana 23 kielellä)
- FRA (2013), *Child rights indicators in the field of family justice*, tausta-asiakirja, <http://fra.europa.eu/sites/default/files/child-friendly-justice-indicators-v1-o.pdf>

Yleiskatsaus FRA:n lasten oikeuksia koskevasta toimista: <http://fra.europa.eu/en/theme/rights-child>.

© Euroopan unionin perusoikeusvirasto, 2017
Kuvitus: © FRA

Print: ISBN 978-92-9491-480-4, doi:10.2811/47862
PDF: ISBN 978-92-9491-460-6, doi:10.2811/77095

FRA – EUROOPAN UNIONIN PERUSOIKEUSVIRASTO

Schwarzenbergplatz 11 – 1040 Wien – Itävalta
Puh. +43 158030-0 Faksi: +43 158030-699
fra.europa.eu – info@fra.europa.eu
[facebook.com/fundamentalrights](https://www.facebook.com/fundamentalrights)
[linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency](https://www.linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency)
twitter.com/EURightsAgency